276 (495)

ДЕЛО

№ 495/276

Абдрахманов Ыбрай.
Улуу манасчы Келдибектин
өмүр баяны жана Шапактын
өмүр баяны
1940-жыл

Начато ______________ 19__ г.
Окончено ______________ 19__ г.

Инв. 1485/276

Мазмұны

Абдрахманов Ыбрай.

Ұлы манасшы Келдібектің өмір баяны және Шапақтың өмір баяны.

9-бет.

(латын әліпбиінде)

1940 жыл.

Ulum Manasca Keldibektin ьrçь bajanь.

Keldibek Azьbat uulu Bajmat uulundan
Qalьboz degendin uulu bolup, atasь beçara bolot.
Üjdö Eel-Arьqda turat.

Keldibek üjdö 17 caşьnda balaada qoj qajtarьp cür-
gɵndɵ kündüz Manastardь körɵt.
Manastar ajtat: "Keldibek! saga tünɵp
ɵttük, senden kijin Sarьmbaj degen bolot,
aga tüştɵnüp ɵtɵbüz. Tɵbɵbekke colugabьz.
Manastar ajtqan: bizdi caşьqtьp alьqan!
darь Cetik Qoşumkeldi degendede tüştɵnɵ-
büz, birɵɵ anьn ornuna cьtqa bolot.
Manastardan soŋ Keldibek atasьna ajtьp
kelip ajtat: "Atasь ee kimge ajtpa dejt.
Bir künü Keldibektin atasьna cьlqьçь Qoŋqo-
tor kelip conot, oşonu Keldibek Ma-
nastь baştap ajtat. Qoŋqotor surajt,
sizdin üjdɵ comoq ajtqan kişi barьbь dep.
Qalьboz ajtat: "Qoŋqotordun ajtqanьn
menin balam bul balaka" — dejt.
II — Manastar tüşündɵ colugqandan Aşuba
atьbar sargaldaj beti qalьşqa qara sur
tekerek sakaldun, közü alaqandaj,
qabagьbalьq ... süjlɵgɵn kişi men.
Manas degen bolom" — dejt.
Cabьnda sakala atь bar bolmandьm, ko-
ruba coqojqon cerde sakaldun kişige
siz kim degen bolosuz? dep surajt.

НИИКЯП
Рукопись № 121
9/IX. 1930 г.

2.

Men Almambet degen bolomun" – dejt.
Beşoƣ mingen qara çiriᶇki çyƶdyƣ, aƶsaqa-
dan kişige Keldibek „Siz kim degen bolo-
suz"? – dejt. „Men atasy menen bir tuƣan
Baqaj degen bolomun" – dejt.
Manastar ajtat: „Seniᶇ uruun – tuƣanyᶇ
keneç boloƣelek, biƶdin arbaƣybyz qol
soqon yz boj (ƶəlqaj cyjyn) mal atap qyl, biƶden bolup
ketet, andan kijin qancalyq araket qyl-
ƣanyᶇ bolboj tuƣunsuz ketersiᶇ" – dej
qonoqtor ketkenden qalbboj mal sojup
tyloo qylyp, eldi çoƣultup, Keldibekti
Manas ajttyrat, Keldibek tunbaştan
kyjiᶇ, tyjyajtat. Oşontip Keldibek Ma-
nasca bolup elge ajtyp bele beletda u
qol otyp ketet. Keldibek, Manastan ky-
borun qorƣomokko Talasqa baryp, kyja-
ga mal sojup tyluu ogonda tyşynda Keldi-
bekke III – qabar bolot acajtat: „Sen bi-
di tajyp keldiᶇ, bizdin işteger işi-
bizdi kytyp aldyᶇ, tapşylƣan ama-
natybyzdy otagonyᶇ ƶoq, erkek tujaq
qolboj; bir qyzdyn bolosuᶇ" – dejt.
Keldibekten qyzdan tuƣun bolup
bar eken.
Keldibek, Talastan turƣanda Manasqa
ajtat" başta seniᶇ tyşyᶇda ele qolmun

Ƶurtuk ele, emi mьndan kijin ɵzyꞑyzdɵ bir ƶerde ƶolugabьz, cijdin kuꞑdaj toosun, bala ƶan degen tooda ƶanьꞑa ce bir da ƶoldoş albaj ɵzyꞑ kel" – dejt.

Keldibek yjyne kelgenden kijin ajtьlƣan tooƣo barat, kyn buƶqaq bolup turƣan kez bolup, kɵp ƶol adamdar cьƣat, ɵꞑ coꞑ adamdar eken. Ƶaqьndap kelgende ƶaraƣa tyşyndɵgy kɵrgɵn adamdar bolup cьƣat. Keldibek attan tyşyp tyşyp, "assalom alejkum Ajkɵlym" – dep attan tyşyp, mojnuna ƶamcьsьn salьp qarap turat.

Manastar ajtat: "Alejkime salam balam keldiꞑbi?" – dejt.

Keldibek, "keldim, tyşymdɵ kɵrgɵn kişiler ɵzyꞑdɵ kelip eşim cьƣьp ƶoluƣup turam" – dejt.

Manastar ajtat: "Seniꞑ musqaꞑ tuꞑƣuꞑa qarap turƣan bolso kundyz kojun bajtɵlek, ƶolƣo, bul iş ɵz başьꞑ menen ɵtɵt" – dejt.

Keldibek ojlop: Albaqtarƣa ƶuƣan ɵljt. Ƶuƣan ɵlyp bolƣondo Manastar ajtat: "Biz emi ƶuuraptabьz dep Manas ƶaşьnda qarap turup ec bir ƶolƣo" – dejt da ƶuuratat, Keldibek sanaƣa 42 kişi bolot.

Manastar: ƶoş balam, aman bol dejt ƶoƣolonь ƶarьj baştalat, Keldibekda ecqij baştalƣanda Manas ajtat: "Aj balam iziꞑ menen

4.

qajra kot, biz menen ьjrь alьşьjsьz dejt.
Keldibek qajra qaraca qajda ketkeni bilinbejt.
Toqtorbaj degen kişi tөrt joldoştoru menen
uzun qolqanь bir ajьlqa barsa Keldibektin
Manas ajtьp jatqan yny uqulat, ajьlqadagь
qaqьndap kirip barsa bьrьz coŋ adamdan
turadqan qol ajaldь turcap turqandьqьn
kөryp qajra tartat.
Keldibek Manasьcь qara bajqan ajal, bajlatma
cindilerge kirip barьp Manas ajtqanda sor-
goo bolqon.
Jaŋьyl eli Atbaşьqa 1869-jьlь kelip, Kel-
dibek da qoşo kelip qalat. Osmon manaptьn
qamьnda Atbaşьnьn Kembil degen jer-
inde jьrqanda Atbaşьnьn Qara-Toonun
batьş jarь, ulamdьn aldь Batqaq degen
jerde ölgön eken.
Keldibek Manas ajtqanda tөrdө otursa qol-
ьmь ajtqanda eşikke cьqьp ketip keticьŋ
eken. Keldibek uzun bojluu, salьcьjkil,
jyzdyy, cocco jerde saqaldan kebeteri
ьŋ jaqşь bolqon.
Jaŋьyl elinin coŋ manabь Osmon balasьz
bolup jьrqanda bьzьm qolьp, Keldibekti ca-
qolьp kelip Manas ajttarat, oşondon kijin tez
eleer balaluu bolupatь deşet.
Şapa 70 jaştan aşьp, kulakka tartьlьp 1935-
jьldar ucurunda ölgön.

Sagьmbaj ajtqanьn uqqanmьn: „Keldibek qalьŋ qozqamandardan ьŋ nuŋdun qolьp bir gana ajtmьn eken" dep.

Atbasarajonь.

- Qara-Qojьn selsoveti, Qьzьl-Tu kolxozь.

Amanbaj Qaqьpbajevdьn ozьnan 4/VIII 40

ƶazdьm. Abdьraxmanov. B.

Ьrьsmendejev Şapaq manasçьnьn ɵmyrɵ bajanь.

Şapaq manasçь Sarьbaƣьş elinin Manap tuqumunan Tuƣuldan bolup. Sarьbaƣьş içinde başqa ƶerden bolot.

Şapaq Qoçqor elinin Şamsь degen suunun bojunda 1863-ƶьlь oqattьn aj ƶyrɵdɵtьn-lat. Şapaqtьn atasь Ьrьsmende oqattьn mergen, adam bolup, monьn ƶoqmarlьq kişi bolƣon. Çoŋ atasь Olus degen kişi bolup, maldьn bolƣoda ɵzyrɵɵn bolup tomonçulyk menen ƶaşajt. Şapaqtьn 5, ƶaqa tuuƣanь bolot.
Şapaq ƶetim bolbaj ata-enenin qolunda ɵjlɵnɵt, çoŋojƣon. Şapaq 20 ƶaşqa çьqqanda atasь Ьrьsmende Narьndan Qulanaq degen ƶerine köçyp barьp, 3 ƶьlь turup qajta Qoçqorƣo kelet.
Şapaq 13 ƶaşqa kelgen kezde ujdon qadimki ajtьlu çoŋ manasçь Baloq tuuƣan izdep Qoçqorƣo köçyp barьp, Şapaqtьn atasь menen ajьl bolup qalat.
Baloqtun ajtqan manasьn Şapaq qatuu köŋyl qojup uquuçu bolot. Baloq menen 3 ƶьlь ajьl bolup qalьp qajla ƶetim ajtьnьnqa ƶetişetda talaa da qojçularƣa ajtьp berip ƶyrɵt.
Ajьldaƣь bala oqutqan moldolordan Aptijek, Qalan, Sopold ajal kitepterdi oqup qat taanьp qalat.
Şapaq 13 ƶaşьnan ele qojçu bolup emgek-ke qatьşat, 16 ƶaşьnan baştap eginge kirişet. Ƶolƣodo saqьt.
20 ƶaşьnan baştap, Baloqtun ьrьn ...

Najmanbajdь koşup bir ьrga baştajt.

Najmanbaj ajtat: «Şapaq sen Manas ele emes, ƶamaq ьrlarda koşul bul» — dep.

Şapaq Manastan başqa ьrlarga koşul qojbojt.

Şapaq 26 ƶaşqa kelgende Manastь tolugup ajtьp ƶalbar bul ƶьlь Sagьmbajdan ƶolugup, dostoşup 14 ƶьlьna bir kөk ƶorgo baştanma satьp alьp Sagьmbajga mingizet. Sagьmbaj menen Şapaq ekөө çogu otursa ojun bolot.

Şapaq, Najmanbajdan Manastьn qala söz menen ajtolgon ƶaa ƶomoqtorun kөp ugat.

Şapaq aş-tojlordo ьrdabagan, koşul ƶajьndьr-dajьn ese qolmon kelmek eken.

Bala kezinde ƶaramazan ajtьp ƶүrgөn.

Narьnda ƶүrgөn kezinde Şapaq Aqbөlөk Manas-çьdan kөrүp, Çoŋ qazattь kөp ugup, Sejtekti toluq үjrөngөn.

Baj-manaptar çaqьrьp ьrdatsa Manas, Seme-tejdi ajtьp berip, bergenderin algan, өzүlөp surap albagan.

1916-ƶьldan çoŋ үrkүnүndө Şapaq ƶotajdan Үç-Turpan ƶerine үrkүp barьp bir ƶьldьn ... ajtqan. Qotaj-qolqozda qana Manas ajtьp berip ƶүrүp qoşattь tөŋ ötkөrgөn.

1916-ƶьldan ƶoqtolorgun tumaru ... ьrdabagan.

Revaljutsijadan kijin ƶaŋь zamandь tumaru-da ьrdabagan.

Revaljutsijadan kijin Şapaqtьn el içine ƶa-dьrь baştagьnan kөtөrүlөt da Manas, Se-metejdi el kөp ajt tolot.

Qotaj qolina ytkyrgan aç-arbaktar qajta qajtyp
kelgende daƣa berilgen qaldamdardyn bir alatty
qun Şapaq ylaştyryp beret.
1920-ƶyldan baştap Şapaq tyn baldardь alыp mu-
ƣalim bolo baştajt. Keçki ajal qoƶma tcobu bolot.
Şapaq aƶolda dejlamcolop, mal baƣyn qoƶma tuala-
na qolunan kelgençe qatьşat. Dejlamdardan qaj-
nalaş tarabynda Manas, Semetejdi ajtyp beret.
Şapaq qьrƣьz elinin eski folklorunan da tyşyk
bilip, Mendirman, Qanbek, Ajar Şajaqtьn qoo
qoto ƶtordu qazdьrыp institutqa bergen.
Maqal, ylaqap, tabьşmaq, ƶojaqtьmlardь (qalamaƣan)
qalƣь bilet.
Şapaq 26 ƶaşynda azaşьnan ƶoldorun Andiƶanga
ajdaşьp baratьp ƶoodaşьn qolьşьp, qajta kele qatьşar.
Narьndan Sыzkol qaƶƶa azatulƣan belge boƶop
kelgende keçdijer bolot. Satьp alƣan semiz boosi
başqaj qalьp, Şapaq qalƣьz qalьp 30 canalьn qol-
doştorun kete berişet. Belge qalƣan caƣьlьn qal-
ƣanda ƶoldoştorun azьp ketişet.
Şapaq qalƣьz qalƣanda tyn kiret. Bir betь taş,
ekinci beti qaraƣaj Qaj qol degen tar ƶol bolup,
Şapaq ozoƣo kelet, ata eki qaƶta qalap elegdejt,
taştan boorunan qazьldap qoolor kele baştajt.
Bul mezgilde başqaƣan bce toƶop başa baş-
tajt. Tyn bolup qalьp, Şapaqtь coolor tegerek-
tejt, Şapaq qaƶьnan ƶilenke alьp çaƣat, coo-
lor kicine ele qajta taltьp. Qajta qol salьp qij-
tulƣan bolot. Ozozanat betten bir qatьn qoj-
ƣьlьq çьƣat, coolor tomon qaçat, qalq-qalq
etip taştap ƶulajt. Şapaq ajtat: «Ozol yn bu-

7

Caƣanda emi dele tulat!" — dep. 8

Ƶapaƣ ojala tyƶet, ɉuda bajolat. Ƣara ƣajdan bel-
ge aƣa tulƣan bolup Ƣajbƣ Eerge Çoƣat, eƶalep atal-
ƣanda ato ottajt. Oƶo zamat atten dybyrty Çoƣat,
Ƶapaƣ tura ƣalep ƣalaƣa ektenne Koƣyn bojt, otursa
kele Ƣatƣan dybyrt bolot. Ƶapaƣ eƶalep Ƣyƣogyn
ɣatım baƣƣa kele Ƣatƣan dybyrt Ƣyƣogy ekendigin bilerde
Ƣoƣƣondoƣun bilet. Ƶapaƣ beldi aƶep alep, boƶ-
Kol Ƣaƣƣa tyƶet, it ƣuy culaƣana uƶulat, emi
Ƣoƣeƞoj ƣalat.

Ƶapaƣ anan — eƶen yƶyne kelip 15 kyn ca maly
bolƣanda bir kyƣytyn icinde uƶtap bajaƣo bel-
degi dybyrt daƣo kelet, Çolup tura ƣalƣa, eki kiƶi
yƶgo kirip kelet, Ƶapaƣton koƶyno kyndyƶgydaj
koƶynat. Eki kiƶi Ƶapaƣto Caƣoƣat: "Ƣyƣy, Seni baator
Caƣoƣat!" — dep.

Ƶapaƣ ojlojt: "Meni ƶabdan Caƣoltƣanƣo" — dep.
Ƶapaƣ eƶikke Çoƣat, eki kiƶi Ƶapaƣto ajdap alep
Ƣaƶattaƣo kep elge alep baƣat: 40 — 50 Camalu
kiƶi bolup, Ƶapaƣto ortoƣo alep, icinen bir kiƶi
otur dejt, ƣuy bajaƣo beldegi uƶulƣan yn, baƶonda
uzun ƶiƶ tebetejƶ bar, uzun aƣƶaƣal kiƶi ajtat:
"Sen Manapto ajt!" — dep.

Ƶapaƣ anan nuƣun Ƣeti ƣandan baƶtap ajtap,
tamtaƣdap barop ajaƣon tappaj ƣalmucu eken.
— Ƶapaƣ az ele bilemdejt.
— Aƣƶaƣal kiƶi: "Kobojtosyƣ ajt!" — dejt.
Ƶapaƣ coƣ ƣazattan baƶonan baƶtap kep ajtat,
kiƶiler toƣ ƶap ƣalaƣat.
Aƣƶaƣal kiƶi, "Ƣoluƣdan Ketor anijin" — dejt.
Baro ƣol Ketolat, Ƣaƣ etip tanƣ atat, tyƶ eken,

Qulaƣьna attardan dybyşty uƣulup qalat.
Oşol dooş Qaraqtьn qulaƣьnda emidele
bar bolot. Qacan kyçöp ajtqanda oşoloor
qulaƣьna azьrda uƣulup turƣan bolot.
Tyrpanƣa barьp qajta kelgenden kijin
ƣana baştadь dejt.
Qaraq, Balьqtan Manastьn coo qazatьn
başьnan taltap, ölgönynö cejin ajt yj-
rongon qana Almambettin qoo qorma-
ƣьn ajtarьp, kijin Saƣьmbajƣa qaraq
Balьq uşundajdьrdьle dep ajtьp bergen.
Saƣьmbaj, Qaraqtan Balьqtan ajt
qabьlalƣan.
Qaraqtьn qьzьl cijkil, saqaldu, boju
ortoco kişi. Azьrqь yj qoş moonun
kişi bolup, onuzlundoqu bilbe ne-
rsen ... kişi bolƣon.
1935-jьldan [...] Manas, Seme-
tejdi qazdьra baştap, Manastьn coo qa-
zatьnьn başьnan baştap, Manastьn
ölgönynö cejin ajt. Semetej, Sejtek qa-
noqtoƣun ajt qazdьrƣan bardьƣь 200
basma tabaq (лист) kelet.
Manastьn balalьq, cigitçilik caƣьndaƣь
iştərin bilbegen.
Qaraq ajtat: "Orto-Azija, alac, tyrk,
Tyrkstan, uşundaj sozdordy Saƣьmbaj
ilgeri ele ajtьmьn ele" — dejt.
Saƣьmbaj, Manastь Mekege bardьrƣan
emesele dejt. Saƣьmbaj, Manastь qoƣrьz-
dan bolƣon dep başьnda ajtqan dejt.

25/VIII ·40

НИИКЯП
Рукопись № ~~127~~ 122
4/IX 1940 г.

Арт. 4803р.
Т.У. 81-01-290-77

Цена 3 коп.